

Maciej Ciesielski*

Dyskurs o bezpieczeństwie a media¹

Streszczenie

Celem artykułu jest podjęcie próby zrozumienia i wyjaśnienia bezpieczeństwa za pomocą języka, komunikacji, prawa oraz ich wpływu na władzę. Ze względu na subiektywną, procesualną perspektywę bezpieczeństwa staje się ono domeną wykorzystywaną do inicjowania bądź neutralizowania konkretnych zjawisk społecznych – mniej lub bardziej powiązanych z władzą zarówno oficjalną, państwową realizującą każdorazowo określone polityki bezpieczeństwa, jak i nieformalną, związaną z mechanizmami działań zakulisowych. Warto podkreślić, że do obszaru badawczego bezpośrednio związanego z analizą dyskursu o bezpieczeństwie możemy zaliczyć próby uzyskania odpowiedzi na następujące pytania: Jak modelować, czy moderować dyskurs o bezpieczeństwie, żeby minimalizować zagrożenia? Czy takie moderowanie dyskursu jest istotne? Jakie ma znaczenie w kontekście dezinformacji i walki informacyjnej? Jakie normy prawne pozwalają moderować i modelować dyskurs o bezpieczeństwie? Artykuł ma charakter wprowadzający do problematyki.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, dyskurs, język, komunikacja, media, nauki o bezpieczeństwie, prawo, władza

* Dr Maciej Ciesielski, adiunkt, Akademia Nauk Stosowanych WSGE im. Alcide De Gasperi w Józefowie, e-mail: maciej.ciesielski@wsge.edu.pl.

¹ Artykuł jest rozwiniętą wersją referatu autora nt. „Dyskurs bezpieczeństwa a media” wygłoszonego podczas III Międzynarodowej Konferencji „Środki społecznego przekazu – od deregulacji do ponownej regulacji” zorganizowanej 14 września 2023 r. przez Wydział Prawa Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie, Instytut Własności Intelektualnej i Prawa Medycznego Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie, Katedrę Prawa Informatycznego Wydziału Prawa i Administracji Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, Wyższą Szkołę Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Polskie Towarzystwo Naukowe Prawa Prasowego oraz Akademickie Centrum Polityki Cyberbezpieczeństwa Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie.

Wstęp

Żadne społeczeństwo, żadna grupa społeczna, zawodowa, rodzina czy jednostka nie funkcjonują w próżni. Działania masowe bądź indywidualne zawsze są wypadkową całego zbioru uwarunkowań obiektywnych oraz ich postrzegania przez grupę osób lub pojedyncze osoby. Do tego dochodzą akceptowane przez większość (przynajmniej deklaratywnie) oraz sankcjonowane wzory zachowań, które prowadzą do reprodukcji różnych scenariuszy – identyfikowanych jako społecznie pożądane lub zagrażające odpowiednim interesom lub wartościom.

Identyfikacja stanów obiektywnych oraz ich ocena to element pewnego konsensusu osiąganego na płaszczyźnie komunikacyjnej. Przedstawiciele różnych grup interesów w procesach komunikacyjnych, działaniach komunikacyjnych „uzgadniają” co stanowi zagrożenie, jak jest ono realne, jaki jest jego poziom oraz jak go zneutralizować. Jest to pewien typ idealny osiągnięcia konsensusu, ponieważ w praktyce rozbieżność ocen oraz samej diagnozy istniejących okoliczności i zdarzeń z domeny bezpieczeństwa uniemożliwiają osiągnięcie wspólnego stanowiska różnych grup społecznych, w praktyce przez ich przedstawicieli.

Chodzi bowiem o konstruowanie bezpieczeństwa jako dynamicznego procesu społecznego, który polega na bieżącym definiowaniu warunków brzegowych, granic tolerancji konkretnych okoliczności w kontekście możliwości podjęcia specyficznych, wyjątkowych działań, np.: użycie armii, policji, zmianę prawa na bardziej restrykcyjne, tworzenie instytucji do spraw bezpieczeństwa.

Od ponad 2 lat mamy sytuację międzynarodową, która jest coraz bardziej dynamiczna i angażuje coraz większą liczbę państw i organizacji. Uwarunkowania geopolityczne realnie wpływają na życie codzienne każdego polskiego obywatela. Nie tylko ze względu na zaangażowanie się w pomoc stronie ukraińskiej zarówno militarną, jak i społeczną, lecz także odbiór tych uwarunkowań. Istotne jest, w jaki sposób politycy, naukowcy, dziennikarze oraz wszystkie inne osoby, z którymi mamy pośredni (przez media lub cyberprzestrzeń) lub bezpośredni (*face to face*) kontakt, określają sytuacje społeczne w kontekście bezpieczeństwa. Każda sytuacja jest oceniana indywidualnie przez osobę, a następnie podczas uzewnętrzniania i konfrontowania własnych przemyśleń, opinii i ocen z innymi dochodzi do uzgadniania z otoczeniem społecznym, co ma realny wpływ na życie codzienne jednostek. Modyfikuje ich własne zachowanie oraz oczekiwania w stosunku do partnerów interakcji oraz istotnych innych, z których zdaniem jednostka się liczy. Takie oczekiwania są również adresowane do

rządzących (szerszej: klasy politycznej) oraz powszechnie rozumianego aparatu państwowego, zwłaszcza służb i instytucji bezpieczeństwa.

Proces definiowania, uzgadniania kwestii bezpieczeństwa jest bardzo dynamiczny i często nasycony komunikatami o charakterze emocjonalnym, także odnoszącymi się do moralności, konkretnych wartości. To samo dotyczy proponowanych środków zaradczych, a także innych neutralizujących zagrożenia. Stąd też pojawia się konieczność omówienia dyskursu o bezpieczeństwie oraz roli w nim mediów. Na wstępie należy odpowiedzieć na pytania: Jak i dlaczego pojęcie bezpieczeństwa kształtuje rzeczywistość społeczną w różnych kontekstach? Jak ta rzeczywistość wpływa na postrzeganie bezpieczeństwa? Jak społeczeństwo konstruuje bezpieczeństwo? Istotne jest to, że dyskurs o bezpieczeństwie – szeroko rozumiany, rozległy i obejmujący wiele kanałów komunikacji – bezpośrednio wpływa na procesy umysłowe ludzi, którzy wykorzystują zawarte w nim dane (uwzględniając także ich formę przekazu) do budowania własnych modeli poznawczych, które następnie wykorzystują do przetwarzania informacji².

Bezpieczeństwo – świadomość procesów czy świadomość i procesy

Analizując bezpieczeństwo jako przedmiot badań nauk o bezpieczeństwie, jego wymiar ontologiczny, można skojarzyć je z różnymi pojęciami czy też zdarzeniami bądź okolicznościami powiązаныmi z zagadnieniem. Badając bezpieczeństwo, warto odnosić się do systemu prawa, języka, kontroli, zarządzania, postrzegania, infrastruktury, informacji, społeczeństwa, jednostki, służb, organizacji, uzbrojenia, instytucji, procesów itp. Wskazane terminy celowo wymieniono bez jakiegokolwiek klucza lub schematu. Nawet na zasadzie luźnych skojarzeń, z czym można powiązać analizę bezpieczeństwa, każda osoba w inny sposób będzie je definiować, podawać inne słowa, mieć własne skojarzenia i inną wrażliwość. Każda jednostka będzie inaczej postrzegać zjawiska łączące się z bezpieczeństwem (faktycznie bądź pozornie). Mimo wszystko w świecie nauki konieczne jest wypracowanie pewnego wspólnego mianownika, który byłby fundamentem dla konsensusu społecznego w zakresie bezpieczeństwa

2 Por. D. MacEachin, *Foreword* [w:] R.J. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Langley 1999.

w codziennych interakcjach. Chodzi przede wszystkim o zakres i sposoby definiowania, czym jest bezpieczeństwo i jak należy je rozumieć. Które obszary życia społecznego są powiązane z bezpieczeństwem? Skąd pochodzą zagrożenia? Jak ich unikać?

Współcześnie, gdy mówimy o bezpieczeństwie, nie mamy na myśli wyłącznie jego wymiaru militarnego czy materialnego, fizycznego. Pierwsza cecha definicyjna fenomenu dotyczy tego, że bezpieczeństwo nawiązuje do możliwości względnie niezakłóconej realizacji interesów przez podmiot bezpieczeństwa. Interesy te z kolei stanowią swoistą operacjonalizację wartości postrzeganych przez podmiot jako pożądane. Realizowane interesy bezpośrednio odnoszą się do potrzeb, wartości oraz celów podmiotu bezpieczeństwa. Bez względu na to, czy podmiotem bezpieczeństwa będzie państwo, naród, społeczeństwo, grupa społeczna, organizacja, spółka, jednostka bądź rodzina zawsze będzie chodzić o wartości kryjące się za interesami bezpieczeństwa. Dla narodu będzie to wolność, niepodległość, suwerenność. Spółka prawa handlowego będzie postrzegała (oczywiście za pośrednictwem swoich organów, przedstawicieli, osób fizycznych) wartości, które musi chronić, i będą to m.in.: zysk, zasoby, pieniądze, ludzie, marka, wizerunek. Z kolei dla każdej jednostki w różnym zakresie takimi wartościami będą: zdrowie, wykształcenie, pieniądze, praca, swoboda działania, komfort. Dlatego właśnie o bezpieczeństwie polegającym na możliwości niezakłóconej realizacji własnych interesów w różnych aspektach życia społecznego oraz funkcjonowania w środowisku będziemy mówić w perspektywie podmiotowej. Wynika ona bezpośrednio z interesów bezpieczeństwa podmiotu bezpieczeństwa. Im szersze postrzeganie interesów podmiotów bezpieczeństwa, tym więcej przedmiotów bezpieczeństwa. W konsekwencji należy podkreślić, że pojmowanie bezpieczeństwa z podmiotowego punktu widzenia, konkretnych podmiotów stanowiących również instytucjonalne zaplecze w postaci tych, którzy składają się na komponenty systemu bezpieczeństwa (służby dyspozycyjne, administracja państwowa wykonująca zadania na rzecz bezpieczeństwa, spółki zbrojeniowe, operatorzy infrastruktury krytycznej itp.), prowadzi do możliwości dokonania analitycznego podziału obszarów bezpieczeństwa w ujęciu przedmiotowym. W ujęciu podmiotowym ewidentnie wyróżnia się społeczeństwo jako dominujący podmiot bezpieczeństwa. Ze względu na różnorodny charakter interesów bezpieczeństwa będziemy mówić o bezpieczeństwie fizycznym, ekonomicznym, militarnym, społecznym, zdrowotnym, klimatycznym, gospodarczym, informacyjnym, zewnętrznym, wewnętrznym itp. – w zależności od podmiotów bezpieczeństwa.

Jedną z trzech najważniejszych cech definicyjnych bezpieczeństwa, która stanowi o współczesnym podejściu do zagadnienia, jest proces³. Podejście procesualne wskazuje, że bezpieczeństwo nie jest pojmowane w sposób statyczny, ale dynamiczny. Mało tego, należy podkreślić, że bezpieczeństwo to bieżąca sytuacja bezpieczeństwa. Jest ona wypadkową różnych procesów, tych, które bezpośrednio na siebie oddziałują (m.in. pomiędzy poszczególnymi komponentami systemu bezpieczeństwa, np. SZ RP a MON), ale również względnie od siebie niezależnych, ale tworzących ostateczną sytuację bezpieczeństwa (np. konstytuujących stan gospodarki narodowej oraz normatywny wymiar funkcjonowania służb specjalnych). Mnogość i różnorodność procesów wpływających na aktualne bezpieczeństwo państwa i obywateli powoduje, że w praktyce nie jest możliwe zidentyfikowanie i pogłębienie realnych uwarunkowań i pełnego prześledzenia tych procesów. Podmioty społeczne zgadzają się i utożsamiają się z różnymi ocenami sytuacji bezpieczeństwa, ale jednocześnie zestawiają takie oceny i diagnozy, a następnie je przetwarzają i dystrybuują. Wszystko to dokonuje się w procesach komunikacyjnych – co stanowi kolejny argument za pojmowaniem bezpieczeństwa jako procesu, a nawet procesów. Jurgen Habermas stwierdza: „W działaniach komunikacyjnych uczestnicy interakcji realizują swe plany działania w warunkach porozumienia osiągniętego w drodze komunikacji, podczas gdy same koordynowane działania zachowują charakter działalności celowej”⁴.

Drugą ważną cechą definicyjną bezpieczeństwa jest złożoność. Jest ona bezpośrednio powiązana z ujęciem procesowym, ponieważ częściowo dotyczy złożoności i wielości procesów wpływających na bezpieczeństwo. Chodzi także o złożoność rozumianą jako pewnego rodzaju nieprzewidywalność. Nieprzewidywalność procesów wskazuje na ich dużą dynamikę. Z kolei złożoność środowiska bezpieczeństwa dotyczy nieprzewidywalności zarówno w ujęciu dynamicznym, jak i statycznym. Zmienność sytuacji bezpieczeństwa wynika ze złożoności i wieloaspektowości jego uwarunkowań i wymiarów. W praktyce podmioty społeczne (w tym instytucjonalne) muszą redukować złożoność

3 Por. J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Między kulturą bezpieczeństwa a studiami bezpieczeństwa*, Warszawa 2018, s. 17.

4 J. Habermas, *Pojęcie działania komunikacyjnego*, tłum. A.M. Kaniowski, „Kultura i Społeczeństwo” 1986, t. 30, nr 3, s. 42. Na temat teorii działania komunikacyjnego zob. G. Osika, *Teoria działania komunikacyjnego J. Habermasa*, „Zarządzanie Wiedzą. Knowledge Management” 2001, nr 1, s. 122–143.

środowiska oraz procesów zachodzących w otoczeniu. Dokonują autorskiej selekcji przekazów i informacji.

Trzecia istotna cecha definicyjna bezpieczeństwa, współcześnie postrzegana jako fundamentalna dla zrozumienia procesów bezpieczeństwa, to jego wymiar subiektywny, świadomościowy. Postrzeganie bezpieczeństwa ma realny wpływ na jego konstrukcję. Nie tylko w kontekście samospełniającej się przepowiedni, ale przede wszystkim ze względu na ogromny potencjał do inicjowania działań o charakterze masowym, nieskoordynowanym. To w ujęciu jednostkowym dochodzi do inspirowania takich działań ze względu na subiektywną diagnozę, ocenę dokonaną przez jednostkę, a następnie przeniesienie jej na poziom uzgodnień, konsultacji – ewentualnie uzyskania potwierdzenia w trakcie bieżących interakcji, bez względu na to, czy subiektywne identyfikowanie sytuacji bezpieczeństwa prowadzi do masowych złudzeń i iluzji czy jest bardzo blisko w miarę obiektywnie rozpoznanych stanów. Wymiar subiektywny prowadzi do konkretnych działań, nie tylko w przestrzeni medialnej, w ujęciu procesów komunikacyjnych, ale przede wszystkim poprzez doprowadzenie do konkretnych zmian systemowych.

Wyżej przywołane zmiany systemowe są wprowadzane przede wszystkim przez odpowiednie regulacje prawne, czyli przez modyfikację systemu prawa. To z kolei prowadzi nas do fundamentalnej cechy bezpieczeństwa, mianowicie, jego aspektu normatywnego, przede wszystkim w ujęciu prawnym, ale także wykraczającym poza normy prawne, dotyczącym powszechnie rozumianych zasad postępowania i wzorów zachowań wpisanych w tzw. kulturę bezpieczeństwa. Chodzi o pozostałe podsystemy systemu aksjonormatywnego ze szczególnym uwzględnieniem moralności. Analizując kulturę bezpieczeństwa, warto wskazać, że można przez samą kulturę rozumieć złożoną całość obejmującą wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje i wszystkie inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa⁵. W literaturze przedmiotu z obszaru nauk o bezpieczeństwie już jest ugruntowane stanowisko wskazujące na postrzeganie kultury bezpieczeństwa jako: określonych idei, systemów wartości czy też duchowości osoby ludzkiej; społecznych oddziaływań organizacji oraz systemów prawa; wszelkich materialnych aspektów egzystencji ludzkiej⁶. Wskazane role są również identyfikowane jako

5 A. Kłoskowska, *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „Przegląd Socjologiczny. Sociological Review” 1962, nr 2, s. 7–34.

6 J. Piwowarski, *Kultura bezpieczeństwa i jej trzy wymiary*, „Kultura – Bezpieczeństwa – Nauka – Praktyka – Refleksje” 2012, nr 12.

filary kultury bezpieczeństwa⁷. W praktyce istotne jest to, że wymiar normatywny bezpieczeństwa nie ogranicza się wyłącznie do aspektów prawnych, ale dotyczy także wszystkich norm postępowania wynikających z powszechnie rozumianej kultury bezpieczeństwa i wpisuje się w scenariusze zachowań podmiotów społecznych. Z kolei sama kultura bezpieczeństwa stanowi wspólny mianownik dla różnych przejawów bezpieczeństwa występujących we wszystkich sferach codziennych działań człowieka⁸.

Dyskurs o bezpieczeństwie a procesy komunikacji wykorzystujące media

Mówiąc o dyskursie, nie można nie odnieść się do języka. Twierdzenie, że język kreuje rzeczywistość jest truizmem. Wydaje się, że wielu naukowców, polityków czy też zwykłych uczestników życia społecznego o tym zapomina. Bezpieczeństwo jako fundamentalna wartość i potrzeba, ze względu na subiektywny wymiar zjawiska, który jest przenoszony przez podmioty społeczne, jest konstruowany przez język, w tym także przez dyskurs dotyczący bezpieczeństwa. Język jest bezpodmiotowy, ale za pomocą podmiotów reprodukuje się w ich działaniu komunikacyjnym⁹. Termin „dyskurs” we współczesnej humanistyce zrobił dosyć dużą karierę, pomimo że – jak twierdzi Jadwiga Stawnicka (za Jerzym Szackim) – coraz trudniej o pewność, czy w ogóle jeszcze dyskurs cokolwiek znaczy, ponieważ używa się go na wiele sposobów. Czasem nawet po prostu jako uczonego określenia dowolnej dłuższej wypowiedzi lub dowolnego tekstu¹⁰. Ze względu na powyższe nadal podstawowym problemem towarzyszącym pojęciu „dyskurs” jest jego polisemiczność¹¹, nierozzerwalnie jednak jest on powiązany z komunikacją. Definiowany jest nawet „[...] jako ujęcie języka w zdarzeniu komunikacyjnym występującym realnie z cechami dynamiczności,

7 M. Cieślarczyk, *Fenomen bezpieczeństwa i zjawisko kryzysów postrzegane w perspektywie kulturowej* [w:] *Jedność i różnorodność*, red. E. Reklajtis, B. Wiśniewski, J. Zdanowski, Warszawa 2010, s. 96 i nast.

8 J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie...*

9 J. Habermas, *Filozoficzny dyskurs nowoczesności*, Kraków 2007, s. 173.

10 J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2003, s. 905; J. Stawnicka, *Dyskurs o bezpieczeństwie z perspektywy lingwosecuritologii*, Katowice 2016, s. 18.

11 B. Jabłońska, *Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2006, t. 2, nr 1, s. 55.

szybkości, eliptyczności”¹². Dyskurs może być badany z punktu widzenia zarówno lingwistyki, jak i socjologii, w tym jako krytyczna analiza dyskursu¹³. W ujęciu społecznym możemy mówić o trzech dominujących rozumieniach dyskursu: 1) jako rozmowa cechująca się ożywioną wymianą zdań, jako dialog, konwersacja; 2) jako szczególna odmiana myślenia polegającego na pewnym uporządkowaniu intelektualnym, na dążeniu do prawdy; 3) użyciu języka jako struktury werbalnej¹⁴. W tym kontekście przyjmuje się zazwyczaj konwencję terminologiczną wskazującą, że dyskurs odnosi się do wszelkich form użycia języka i odróżniająca dwie jego odmiany powiązane bezpośrednio z trybem komunikacyjnym, tj. wypowiedzi (mówione) oraz teksty (pisane).

Główne zarówno z punktu widzenia socjologii, jak i nauk o bezpieczeństwie jest badanie relacji między dyskursem a władzą. Wskazany obszar badawczy jest istotny, dlatego że pokazuje wpływ powszechnie rozumianych procesów komunikacyjnych na strukturę systemu politycznego i zdobycia/utrzymania władzy. Dyskurs o bezpieczeństwie, jest tak specyficzny, że nie pozwala być obojętnym na niego i angażuje najgłębsze pokłady aktywności społecznej oraz podmiotów społecznych. Warto w tym miejscu przywołać sformułowany przez Edwarda Hermana i Noama Chomsky’ego model propagandy, który miał służyć rozpoznaniu struktury oraz sposobów działania największych amerykańskich ośrodków medialnych. Model propagandy miał pozwolić na rozpoznanie tego, w jaki sposób na formowanie przekazów informacyjnych i rozrywkowych wpływa finansowanie mediów, a także procesy koncentrowania w coraz mniejszej liczbie gigantów mediowych poszczególnych kanałów komunikacji publicznej¹⁵. Przedmiotowy model miał służyć nie tylko badaniu treści przekazów medialnych, lecz także wskazywać leżące u ich podstaw nierówności w dostępie do środków władzy oraz odstawiać służebną rolę środków masowego przekazu w panowaniu klasowo, czyli także materialnie uprzywilejowanych grup poprzez narzucanie opinii odbiorcom¹⁶. Podkreśla się bardzo wyraźne powiązanie władzy i dyskursu z wiedzą, a „[...] celem analizy dyskursu jest ukazanie bezpośrednich relacji pomiędzy

12 Cyt. za: J. Stawnicka, op. cit.

13 B. Jabłońska, *Krytyczna analiza dyskursu...*, s. 57.

14 *Encyklopedia socjologii. Suplement*, Warszawa 2005, s. 50–58.

15 J. Stachowiak, *Analiza relacji władzy w konkurencyjnych perspektywach Noama Chomsky’ego i Michela Foucault*, „*Studia Socjologiczne*” 2012, nr 1, s. 95.

16 *Ibidem*.

dyskursem a wiedzą¹⁷. W tym celu należy przyjąć podstawowe cechy wiedzy: 1) ma charakter społeczny; 2) jest nabywana w procesach interakcji, a następnie akceptowana i używana przez jednostki, grupy społeczne, instytucje i organizacje; 3) może być zasobem dającym władzę (*power resource*), inaczej mówiąc – kapitałem symbolicznym określonej grupy; 4) może przybierać formę dominacji, dlatego może (a nawet musi) być uznawana i legitymizowana albo może taką się stawać poprzez alternatywne formy przekonania; 5) jest wyrażana, ale również przekazywana, akceptowana oraz dzielana przez dyskurs i może być rozpowszechniana i nabywana poprzez media oraz inne instytucje¹⁸. Pomiędzy władzą, dyskursem i wiedzą dochodzi do sprzężenia zwrotnego¹⁹.

Jakie ma to przełożenie na dyskurs o bezpieczeństwie w polskim społeczeństwie? Z jakimi zjawiskami będziemy mieli tutaj do czynienia? Chodzi przede wszystkim o podjęcie próby zrozumienia i wyjaśnienia bezpieczeństwa za pomocą języka, komunikacji, prawa oraz ich wpływu na władzę. Ze względu na subiektywne, procesualne pojmowanie bezpieczeństwa jest ono wykorzystywane do inicjowania bądź neutralizowania konkretnych zjawisk społecznych – mniej lub bardziej powiązanych z władzą oficjalną, państwową realizującą każdorazowo określone polityki bezpieczeństwa. Niezależnie od tego warto podkreślić, że do obszaru badawczego bezpośrednio związanego z analizą dyskursu o bezpieczeństwie możemy zaliczyć próby uzyskania odpowiedzi na następujące pytania: Jak modelować czy moderować dyskurs o bezpieczeństwie, żeby minimalizować zagrożenia? Czy takie moderowanie dyskursu jest istotne? Jakie znaczenie ma dyskurs w kontekście dezinformacji i walki informacyjnej? Jakie normy prawne pozwalają moderować i modelować dyskurs o bezpieczeństwie? W jakim stopniu dyskurs o bezpieczeństwie polega na działaniach konwencjonalnych? Konieczne jest przede wszystkim określenie, co należy rozumieć przez dyskurs o bezpieczeństwie. Pierwsza uwaga dotyczy tego, że konsumuje on kontekst bezpieczeństwa, co w praktyce będzie powodowało, że mamy do czynienia nie z jednym dyskursem, ale licznymi dyskursami o bezpieczeństwie: ekonomicznym (inflacja, PKB, analiza wskaźników makroekonomicznych pod kątem identyfikowania i neutralizowania

17 Cyt. za: B. Jabłońska, *Władza i wiedza w krytycznych studiach nad dyskursem – szkic teoretyczny*, „Studia Socjologiczne” 2012, nr 1, s. 84. Zob. też T. van Dijk, *The Discourse-Knowledge Interface* [w:] *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*, red. G. Weiss, R. Wodak, Nowy Jork 2003.

18 Ibidem.

19 Ibidem, s. 85.

zagrożeń), militarnym (stan sił zbrojnych, charakterystyka armii jako grupy dyspozycyjnej, sytuacji przemysłu zbrojeniowego oraz zakupów sprzętu wojskowego), prawnym (problematyka skuteczności wymiaru sprawiedliwości, bezpieczeństwa obrotu prawnego w ujęciu cywilnym oraz administracyjnym, konstytucyjności oraz źródeł prawa zarówno w kontekście możliwości realizowania funkcji przypisanych przez system prawa, jak i roli prawa w procesie zapewnienia bezpieczeństwa), ekologicznym (zmiany klimatyczne, odnawialne źródła energii) czy energetycznym (dostępność zasobów, kontraktowanie dostaw, budowa infrastruktury krytycznej w tym zakresie itp.).

Budowanie dyskursu o bezpieczeństwie wymaga aktywności różnych uczestników życia społecznego, którzy w licznych jednoczesnych procesach komunikacyjnych wzajemnie na siebie oddziałują, i tym samym tworzą dyskurs (dyskursy).

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura dyskursu o bezpieczeństwie

Dyskurs o bezpieczeństwie (dyskursy o bezpieczeństwach) należy rozpocząć od wskazania podmiotu zbiorowego, czyli społeczeństwa. Społeczeństwo jest nie tylko biernym adresatem, lecz także kierowane do niego komunikaty i przekazy rezonują w społeczeństwie. Czasem przechodzą proces własnego redefiniowania kwestii bezpieczeństwa, konkretnych zdarzeń i okoliczności poprzez dołączanie, a następnie dystrybuowanie nowych, czasem konkurencyjnych ocen i interpretacji. Takie nowe interpretacje albo pojawienie się

alternatywnych interpretacji faktów, stanu faktycznego może doprowadzić do promowania nowych definicji sytuacji z wykorzystaniem mediów. Takim przykładem mogą być chociażby zagadnienia związane z poczuciem bezpieczeństwa i obecnością migrantów na terytorium RP. Inny przekaz i interpretacja będą płynęły od władz centralnych, inna percepcja i dążenie do alternatywnych środków zaradczych będzie po stronie społeczności lokalnej oraz zabezpieczającej jej funkcjonowanie administracji. Szczególnie uwrażliwieni na oddolne redefiniowanie problemów bezpieczeństwa są politycy, dla których nastroje społeczne stanowią naturalne tło codziennej aktywności oraz wyznaczanych strategii działania zorientowanych właśnie na władzę – tutaj przykładem pewnych redefinicji problemów w dyskursie o bezpieczeństwie ekologicznym, ekonomicznym oraz zewnętrznym, związanych z konkretnymi aspektami prawnymi bezpieczeństwa, będzie sytuacja związana z zamknięciem kopalni Turów. Przykład ten jest wieloaspektowy, wielopoziomowy i pokazuje działanie prawa w różnych obszarach systemu prawnego, że śmiało można byłoby poświęcić mu odrębne opracowanie. W takiej analizie można byłoby zidentyfikować główne podmioty, czyli ich reprezentantów, omówić geografie interesów, rolę mediów (lokalnych i ogólnopolskich) itp.

Społeczeństwo (przedstawiciele konkretnych grup społecznych, zawodowych bądź innych grup interesu) wcześniej czy później będzie dążyło do wywarcia na klasę polityczną konkretnego wpływu w celu odpowiedniego zdefiniowania albo już wykorzystania zdefiniowanego przez społeczeństwo (przedstawicieleli wchodzących w skład różnych grup) instrumentarium środków zaradczych, które powinny zneutralizować zagrożenie. Na każdym z opisanych etapów będą prowadzone działania komunikacyjne i pojawią się różne dyskursy.

Kolejnymi uczestnikami w dyskursie o bezpieczeństwie będą dziennikarze, eksperci oraz rzecznicy prasowi poszczególnych służb mundurowych. I tak, eksperci mogą mieć status faktycznie niezależnych (naukowcy, analitycy) bądź identyfikować się z jakąś grupą interesu (aktywiści, przedstawiciele NGO, fundacje itp.). Z pewnością muszą mieć wiedzę ekspercką z konkretnej dziedziny bezpieczeństwa i cieszyć się zaufaniem, przynajmniej częściowym, zwłaszcza wśród dziennikarzy. Rzecznicy prasowi poszczególnych służb (straży pożarnej, Policji, Straży Granicznej) mają za zadanie wnieść do dyskursu o bezpieczeństwie oficjalne stanowisko służb dyspozycyjnych zarówno w kontekście prewencji i edukacji społecznej (na rzecz bezpieczeństwa), jak i pomoc w profesjonalnej identyfikacji zagrożeń. Rzecznicy prasowi odgrywają kapitalną

rolę w definiowaniu kwestii bezpieczeństwa, ponieważ wykorzystują do tego media²⁰. To właśnie dziennikarze reprezentują media i mają prawdopodobnie największy wpływ na tworzenie i modyfikowanie dyskursu o bezpieczeństwie.

Zakończenie

Należy pamiętać, że konstruowanie dyskursu o bezpieczeństwie co do zasady jest dokonywane przez osoby, które nie mają profesjonalnego przygotowania do analizy zagadnień bezpieczeństwa. W konsekwencji często mamy do czynienia nie tylko ze słabą, nietrafioną diagnozą sytuacji bezpieczeństwa, lecz także dochodzi do łączenia opinii, interpretacji oraz stanu faktycznego i dalszego opracowywania przekazów i komunikatów na podstawie błędnie przyjętego założenia czy przekazu. Taki schemat działania wykorzystuje m.in. dezinformacja, tym bardziej że nie wiadomo jak konkretne modyfikacje stanu faktycznego są dokonywane, czy są to działania świadome, w jakim stopniu wynikają z dynamiki działań komunikacyjnych i uwzględniania nowych okoliczności.

Pewne jest to, że wcześniej czy później dojdzie do prób zmiany systemu prawnego. Zdiagnozowane i wciąż diagnozowane w dyskursie o bezpieczeństwie środki zaradcze, które obejmują rekomendowane zmiany w prawie, zawsze są wypadkową konkretnej diagnozy sytuacji. Jeżeli ocena sytuacji jest wadliwa, nieadekwatna, to na pewno środki zaradcze (nie tylko w postaci ustanowienia nowych norm prawnych) będą niewspółmierne do realnego zagrożenia.

Bibliografia

- Ciesielski M., *Rola mediów przy definiowaniu kwestii bezpieczeństwa* [w:] K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Nowikowska, K. Wąsowski, *Media w erze cyfrowej. Wyzwania i zagrożenia*, Warszawa 2021.
- Cieślarczyk M., *Fenomen bezpieczeństwa i zjawisko kryzysów postrzegane w perspektywie kulturowej* [w:] *Jedność i różnorodność*, red. E. Rektajtis, B. Wiśniewski, J. Zdanowski, Warszawa 2010.
- Encyklopedia socjologii. Suplement*, Warszawa 2005.
- Habermas J., *Filozoficzny dyskurs nowoczesności*, Kraków 2007.
- Habermas J., *Pojęcie działania komunikacyjnego*, tłum. A.M. Kaniowski, „Kultura i Społeczeństwo” 1986, t. 30, nr 3.

²⁰ Zob. M. Ciesielski, *Rola mediów przy definiowaniu kwestii bezpieczeństwa* [w:] K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Nowikowska, K. Wąsowski, *Media w erze cyfrowej. Wyzwania i zagrożenia*, Warszawa 2021.

- Jabłońska B., *Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2006, t. 2, nr 1.
- Jabłońska B., *Władza i wiedza w krytycznych studiach nad dyskursem – szkic teoretyczny*, „Studia Socjologiczne” 2012, nr 1.
- Kłoskowska A., *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „Przegląd Socjologiczny. Sociological Review” 1962, nr 2.
- MacEachin D., *Foreword* [w:] R.J. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Langley 1999.
- Osika G., *Teoria działania komunikacyjnego J. Habermasa*, „Zarządzanie Wiedzą. Knowledge Management” 2001, nr 1.
- Piwowski J., *Kultura bezpieczeństwa i jej trzy wymiary*, „Kultura – Bezpieczeństwa – Nauka – Praktyka – Refleksje” 2012, nr 12.
- Piwowski J., *Nauki o bezpieczeństwie. Między kulturą bezpieczeństwa a studiami bezpieczeństwa*, Warszawa 2018.
- Stachowiak J., *Analiza relacji władzy w konkurencyjnych perspektywach Noama Chomsky’ego i Michela Foucault*, „Studia Socjologiczne” 2012, nr 1.
- Stawnicka J., *Dyskurs o bezpieczeństwie z perspektywy lingwosecuritologii*, Katowice 2016.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2003.

Security discourse and the media

Abstract

This paper aims to make an attempt at understanding and explaining security through language, communication and law, and the impact these three aspects have on power and authority. Due to its subjective, processual perspective, security becomes a domain used to initiate or neutralise specific social phenomena that are more or less interconnected: it involves the official, state-mandated implementation of specific security policies, as well as the informal dimension of the mechanisms at work behind the scenes. It is worth stressing that the investigation related to security discourse analysis involves the following questions: How to model or moderate security discourse to minimise threats? Is such discourse moderation relevant? What is its significance in the context of disinformation and information warfare? What legal norms permit the moderation and modelling of security discourse? The following article provides an introduction into these issues.

Key words: security, discourse, language, communication, media, security sciences, law, power